

TIHOMILA TEŽAK-GREGL

Arheološki muzej u Zagrebu

CERTOSA FIBULE NA CENTRALNOM JAPODSKOM PODRUČJU

U sklopu japodskog materijala s različitih ličkih lokaliteta a koji se čuva u AMZ, nalazi se i veći broj certosa fibula. Ovaj članak pokušava analizom tih fibula predstaviti problem podrijetla i razvoja navedenog oblika halštatske nošnje na centralnom japodskom području, odnosno u Lici. Prema tipološkim i kronološkim značajkama razvrstane su ličke certosa fibule u 8 glavnih tipova. Najstariji oblici samo su sporadičan prodor iz susjednog slovenskog prostora, dok prevladavaju mlađi oblici iz druge pol. 5. i 4. st. Japodske certosa fibule karakterizira češća primjena trakastog luka umjesto punog, lijevanog. Posebnost je ovog područja i ukrašavanje luka s dva paralelna bradavičasta izdanka ili urezanim geometrijskim motivima. Treba istaknuti da u Lici i mlađi primjerci zadržavaju ranu izduljenu shemu luka s jasno naglašenim prijelazom na nožicu. Iz svega navedenog proizlazi da se certosa fibula nije samostalno razvila u japodskom svijetu Like, nego je njezin osnovni oblik preuzet izvana, najvjerojatnije iz Slovenije, a potom se ovdje postepeno formirale lokalne varijante, prilagođene ukusu i potrebi ovdašnjeg stanovništva.

Problem podrijetla, razvoja i širenja certosa fibula višestruko je i opširno tretiran u starijoj i novijoj arheološkoj literaturi, ponajprije u sklopu analize materijala mlađeg halštatskog razdoblja, dok u novije vrijeme raspolažemo i nekim sintetskim radovima posvećenim ovom tipu fibula.¹ No, certoška fibula, kao nosilac

¹ M. Primas, Zur Verbreitung und Zeitstellung der Certosafibeln, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz 14 Jhg. 1967.

B. Teržan, Certoška fibula, Arheološki vestnik XXVII, Ljubljana 1977.

P. G. Guzzo, Le fibule in Etruria dal VI al I secolo, Studi e materiali di etruscologia e antichita Italiane, Firenze 1972.

kasnog halštata i kao njegova direktna veza s počecima latena, ostaje i nadalje zanimljiva zbog svoje ogromne rasprostranjenosti i vremenske dugotrajnosti, što je neizostavno rezultiralo brojnim lokalnim preinakama i specifičnostima. Od osobitog je značaja za one naše krajeve u kojima halštatska kultura traje znatno dulje nego u srednjoevropskim razmjerima, pa se tako i certosa fibula uklapa u problem produljenog halštata.

Veći dio certosa fibula s područja Jugoslavije, posebice iz Slovenije, obuhvatila je B. Teržan u opsežnoj studiji, no kako su primjerci iz Like, odnosno s centralnog japodskog teritorija, mnogo brojniji i raznovrsniji, a većim dijelom nisu dosad objavljeni, barem ne sustavno, pokušat ćemo ovim radom dati nešto potpuniju sliku certosa fibula na spomenutom području. Na žalost, moramo odmah napomenuti da je veliki broj ovih fibula rezultat nestručnih iskopavanja japodskih nekropola krajem prošlog i početkom ovog stoljeća, kad su istraživanja uglavnom bila usmjeravana k stjecanju što više reprezentativnog materijala za muzejske vitrine, a ostali arheološki relevantni podaci zanemarivani. Stoga danas ne raspoložemo grobnim cjelinama što bi bilo veoma važno u postavljanju kronoloških odnosa. Jedino iz velike nekropole u Kopolju kod Otočca postoje sačuvane grobne cjeline, ali bez dostatnih stratigrafskih podataka.² Naime, ta nekropola ima više horizonata ukopavanja, kao po svoj prilici i druge ličke japodske nekropole. To su i potvrdila reviziona iskopavanja nekropola u Prozoru i Kopolju.³

Certosa fibula, nazvana tako prema eponimnom lokalitetu Certosa di Bologna (Italija), gdje je prvi put ustanovljen velik broj takvih fibula, datiranih pomoću antičke slikane keramike kratko prije i oko 500. g. pr. n. e.,⁴ odlikuje se asimetrično svedenom linijom luka čija je tjemena točka povučena prema glavi. S druge strane luk prelazi u listoliku, proširenu nožicu koja završava izdignutim kuglastim ili gljivastim pucetom. Trapezni držač igle, postavljen okomito ispod nožice može biti smješten točno u sredini (tzv. T-presjek) ili pomaknut u stranu (tzv. J-presjek). Iгла fibule izlazi iz opruge, koja je pretežno jednostrana, a sastoji se od 1—2 navoja (osim varijante sa samostrelnom oprugom). Ovo je samo ona osnovna, najprepoznatljivija shema certosa fibula. Vremensko i prostorno širenje donosi niz novih tipova, obogaćenih dodatnim dekorativnim ili funkcionalnim elementima koji više ili manje iskazuju ukus i modu, ali i podložnost lokalnim supstratima i tradiciji pojedinih geografskih i kulturnih regija. Ovdje ćemo se posvetiti isključivo onim ti-

² Materijal ličkih nekropola, iskopavan prije II svj. rata, nije dosad u potpunosti objelodanjen. Pojedini lokaliteti ili problemi tretirani su donekle u slijedećim radovima:

Š. Ljubić, Popis Arheološkog odjela Nar. Zem. Muzeja u Zagrebu, sv. I, Zagreb 1889.

R. Drechsler-Bižić, Les tombes des Iapodes préhistoriques a Kopolje, Inventaria archaeologica, Fasc. 9, Zagreb 1966.

V. Hoffiler, VHAD n. s. VIII, Zagreb 1905.

J. Brunšmid, VHAD n. s. V, Zagreb 1901.

V. Vejvoda, Japodske dvokrake igle, Vjesnik AMZ 3/II, Zgb. 1961.

F. lo Schiavo, Il gruppo liburnico-japodico, Atti della Accad. Naz. dei Lincei, classe di

scienze morali, stor. e filologiche, ser. VIII, vol XIV, fasc. 6, 1970.

³ Izvršila ih je R. Drechsler-Bižić, te rezultate objavila: Istraživanje nekropole preistorijskih Japoda u Kopolju, Arh. radovi i rasprave JAZU I, Zagreb 1959.

Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kopolju 1955—56, Vjesnik AMZ 3/II, Zagreb 1961.

Nekropola prahistorijskih Japoda u Prozoru kod Otočca, Vjesnik AMZ 3/VI—VII, Zagreb 1972—73.

⁴ Zannoni, Gli Scavi della Certosa di Bologna 1876—84.

povima koje smo uspjeli registrirati unutar japodskih nekropola Like. Na osnovi različitih tipoloških obilježja i kronoloških pokazatelja svrstali smo ih u osam glavnih grupa.⁵

Tip 1

Prvu grupu certoških fibula odlikuje trakasti luk, često čunasto uvijen, a od igle ga odvaja diskasta pločica. Opruge nema. Obično je luk ukrašen uzdužnim žljebovima ili jednostavnim uzdužnim urezima. Nožica pokazuje kod nekih varijanti J-presjek, a kod većine T-presjek, dok je njezin gornji dio ukrašen ili poprečnim urezima ili žigosanim kružićima. Završetak nožice čini malo, izdignuto kuglasto puce. Čitavom svojom shemom, a osobito diskastom pločicom, pokazuje ovaj tip nepobitne genetske veze sa zmijolikim fibulama. Oblikuje ga dolensko-lucijski halštatski kulturni krug negdje u horizontu Sv. Lucija IIa s trajanjem i u IIb, što odgovara Este III srednje ili Ha D2 — D3. Ovu dataciju potvrđuju grobne cjeline u kojima se javljaju zajedno s bubnjastim fibulama, fibulama »a tre bottoni«, te mladim zmijolikim.

Iz Like zasad poznamo samo jedan primjerak takve fibule i to iz Kompolja, grob 151 (T. 1 : 1). To je zapravo ulomak fibule s lukom ukrašenim uzdužnim urezima. Ustanovljena je u grobnoj cjelini s dvije tropetljaste fibule od brončane žice s jantarnim i staklenim zrnima na luku. Ovaj ličko-japodski specifikum utvrđen je u stratumu II nekropole u Kompolju, koji R. Drechsler stavlja u vrijeme Ha C—D.⁶ Ipak tip 1 certoške fibule očito nije uhvatio trajnog korijena u Lici, već se najvjerojatnije tu našao kao slučajni prodor iz slovenskog područja. Južnije je taj tip registriran s tri primjerka u Donjoj Dolini. Od toga dva pripadaju varijanti s ukrašenim lukom, bez opruge,⁷ a prema grobu datirani su po Čoviću u fazu Glasinac Va, a prema Mariću u fazu Donja Dolina IIc, što odgovara prijelazu iz 5. u 4. st. prije n. e.⁸ Treći primjerak pripada varijanti bez diskaste pločice, ali s oprugom, dok je i kod nje luk ukrašen uzdužnim urezima. Nađena je u grobu br. 26 (greda N. Šokića), zajedno s jednom mlađom zmijolikom fibulom, što zorno potkrepljuje tezu o razvoju ovog tipa certoške fibule iz zmijolike.⁹

U japodskim nekropolama Pounja dosad nije zabilježen niti jedan primjer ove vrste

Tip 2

Čine ga relativno velike fibule s izduljenim lukom koji je trakast ili zaobljeno-rombičnog presjeka. Iznad opruge raščlanjen je s nekoliko poprečnih, plastičnih

⁵ B. Teržan je u spomenutom radu (vidi bilj. 1) izvršila podjelu svih poznatih joj primjeraka certoške fibule u 13 vrsta, od kojih svaka opet ima čitav niz varijanti. Kako nam se ta dioba nije činila u potpunosti prihvatljivom za Liku, a smatrali smo da nije potrebno, ni opravdano izdvajati tako veliki broj varijanti, sveli smo broj tipova na 8 glavnih.

⁶ R. Drechsler-Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955—56., Vjesnik AMZ 3/II, Zgb. 1961, str. 81.

⁷ C. Truhelka, Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina, WMBH 9, Wien 1904 — grob 13 (T LXXIII 14), grob 9 (T XLIV 5).

⁸ B. Čović, Donja dolina, Inventaria arch. fasc. 3 — Yu 28.

Z. Marić, Donja Dolina, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu XIX, 1964.

⁹ C. Truhelka, o. c. — grob 26 (T LXV 9).

rebara. Nožica je ukrašena žigosanim kružićima i urezanim V-motivima. Nerijetko se žigosani kružići nalaze i na uzdignutom gljivastom završetku nožice. Kod ovog tipa susrećemo dvije varijante opruge, uobičajenu jednostranu od dva navoja ili samostrelnu koja nije odraz drugog vremenskog razdoblja, nego određenog geografskog prostora. Ta se naime varijanta susreće u lucijskoj i dolenskoj grupi, te u Donjoj Dolini, dakle krajevima koji i inače njeguju princip samostrelne opruge. S primjerkom iz groba 175 u Kopolju (T. 1 : 6) možemo ovamo uvrstiti i lički prostor.

Primarno je i ova grupa fibula oblikovana u svetolucijskoj skupini i to u horizontu Sv. Lucija IIb, s trajanjem i u narednom horizontu. Oba lička primjerka potječu iz kopoljske nekropole. Varijanta sa samostrelnom oprugom iz groba 175 nađena je, na žalost, bez ikakvih drugih popratnih priloga. Ulomak druge srodne fibule potječe iz groba 10 (T. 1 : 5). Precizno ga ne možemo odrediti jer nedostaje osim igle, dio luka i kompletna opruga, te ne znamo kojoj je varijanti opruge pripadao. Pored ove fibule u istom grobu bila je priložena i jedna pločasta naočarasta fibula. Takva kombinacija fibula vrlo je česta u stratumu II kopoljske nekropole što odgovara Ha D2—D3.¹⁰ Pločaste naočaraste fibule daljnji su razvoj poznate spiralne naočaraste fibule od brončane žice s osmicom u sredini, koje se kod Japoda javljaju od faze Ha B2. Ovakav razvoj mlađih fibula u kojem se jedan uobičajeni oblik prenosi u drugu tehniku izrade — naime ove mlađe fibule izrađuju se od brončanog lima, a potom se urezanim krugovima oponašaju stariji uzori rađeni od spiralno uvijene brončane žice — karakteristika je ličkog japodskog kruga, a jedini donekle srodan oblik je glasinaka tzv. kolutasta fibula, koja je doduše po nastanku nešto starija (prvi put se pojavljuje u fazi Glasinac IVa), ali traje i kroz faze IVb i IVc, dakle istodobno s ličkim. Prema svemu iznesenom, pojava certosa fibula tipa 2 u Lici vremenski bi odgovarala njihovoj pojavi u Posočju i Dolenjskoj.

Tip 3

Fibule imaju luk koji je rombičnog, zaobljeno-rombičnog presjeka ili je trakast. Iznad opruge ili na sredini raščlanjen je s tri poprečna rebra od kojih je srednje obično šire. Nožica završava pločastim ili gljivastim pucetom. S obzirom na shemu luka, te ukrašenost nožice i luka izdvajamo nekoliko varijanti. To je osim tipa 4 najbrojnije zastupljena vrsta certoških fibula na centralnom japodskom području, što ne začuđuje jer je ona i inače najrasprostranjeniji oblik certosa fibule, počevši od same Bologne, preko čitave sjeverne Italije, alpskog prostora, sve do Like i sjeverne Bosne. Njezin početak u Sloveniji pada istovremeno s Bolognom i Este, u okviru skitskog horizonta (treći horizont Gabrovčeve periodizacije halštata Slovenije koji odgovara vremenu između 550. i 450. g prije n.e.), a nastavlja se u negovskom (četvrti horizont koji obuhvaća vrijeme između 450. i 300. g. prije n.e.). Najstariju varijantu čine relativno velike fibule s tjemenom točkom luka pomaknutom prema glavi — prema B. Teržan VIIa varijanta — dok u Liku dopijeva nešto mlađa varijanta, — Teržan VIIb — manjih dimenzija, uskog ovalnog presjeka luka i s malim plosnatim pucetom na izdignutom završetku nožice. Označili smo ih kao tip 3a. U grobovima svetolucijske skupine dolaze takvi oblici zajedno s onima tipa

¹⁰ R. Drechsler-Bižić, o. c., str. 84 i dalje.

4 u horizontu Sv. Lucija IIc, odnosno sredinom 5. st. prije n.e., time da traju i u mlađem vremenskom razdoblju.¹¹

Primjerak iz Drenovog Klanca (T. 1 : 7) nema sačuvanu grobnu cjelinu, no treba ga istaknuti jer mu je luk trakast, čunasto zaobljen. Ovamo pripada i fibula iz groba 4 u Vrepcu, koja je tu združena s certosa fibulom tipa 8, o čemu će biti govora nešto kasnije pri analizi ovog mlađeg tipa.

Tip 3b karakteriziraju masivnije fibule čiji je najviši dio luka pomaknut prema nožici. Primjerak iz Prozora ima nožicu ukrašenu urezanim dvostrukim V-motivom, dok su oni iz Kopolja i Vrepca ukrašeni tremolo urezima duž luka i nožice. Kopoljska fibula potječe iz groba 241 (T. 1 : 8) u kojem su još ustanovljene jedna tropetljasta i jedna dvopetljasta fibula od brončane žice s nizom zrna od staklene mase na luku, dakle s fibulama signifikantnim za stratum II Kopolja. Vrebački primjerak također je dio grobne cjeline — grob 13 — u kojoj je pored ove nađena i lučna fibula s dugom nogom, te privjesak u obliku alke ukrašene konjskim protomama. Fibule s dugom nogom i kuglastim završetkom posebno su brojne u liburnskom i japodskom svijetu i obično određuju vremenski period Ha C2—D1. Pojava ovakvih fibula konstatirana je i na drugoj obali Jadrana u Picenumu i to u fazi Piceno IV A.¹² Kako ih u Lici često nalazimo zajedno s certoškim fibulama, koje su mlađe, zaključujemo da se održavaju i tijekom Ha D2—D3 perioda. Privjeske s konjskim protomama, slične ovom iz Vrepca, identificirali smo u Vinici. Ložar viničke primjerke povezuje s pojavom keltskog utjecaja, te ih vremenski stavlja s fibulama »a tre bottoni«, »masken-fibulama« i certosa fibulama, odnosno u vrijeme oko 500. g. prije n.e.¹³

Najmlađa haštatska izvedba certoških fibula predstavljena je bogato ukrašenim fibulama tipa 3c. Luk im je obično zaobljeno-rombičnog presjeka ili je trakast, ali je uvijek na sredini rombično proširen i ukrašen polukružnim urezima koji djeluju poput očiju. Između tog ukrasa i opruge raščlanjen je s tri manje ili jače izražena poprečna rebra. Nožica završava gljivastim pucetom isto tako često ukrašenim urezanim polukrugovima ili trokutima. Iako su posljednji odraz halštatskog ukusa traju još i tokom čitavog srednjeg latena što potvrđuju zatvoreni grobni nalazi u kojima dolaze s tipičnim srednjolatenskim fibulama, kao npr. u Jezerinama, a u isti vremenski sklop datirana je i ostava iz Jagodnje Gornje.¹⁴ U Kopolju smo ih u grobu 5 (T. 1 : 11) registrirali zajedno s pločastom naočarastom fibulom, što govori o dugotrajnom održavanju mode kombinacije ova dva tipa fibula. Naime, upravo ovako složen par — certosa i pločasto naočarasta fibula — česta je pojava u japodskom svijetu Like.

Prema osnovnoj shemi ovom tipu pripada i nekoliko primjeraka koji inače pokazuju jaka lokalna obilježja izrade. Označili smo ih kao tip 3d (B. Teržan ih izdvaja kao varijantu VII i). Luk je uglavnom trakast, čunasto uvijen, ili je plitkog ovalnog presjeka. Iznad opruge nalazi se uobičajeno raščlanjenje u obliku tri po-

¹¹ B. Teržan — N. Trampuž, Prispjev h kronologiji svetolucijske skupine, Arheološki vestnik XXIV, Ljubljana 1975.

¹² D. G. Lollini, Sintesi della civiltà picena, Jadranska obala u protohistoriji, Zagreb 1976.

¹³ R. Ložar, Predzgodovina Slovenije, posebej Kranjske, v luči zbirke Mecklenburg, Glasnik muz. društva za Slov., zv. 1—4, letnik XV, Ljubljana 1934., str. 62—64.

¹⁴ Š. Batović, Ostava iz Jagodnje Gornje, Diadora 7, Zadar 1974.

prečna rebra. Specifičnost je ličkih primjeraka kombinacija ukrasa urezanih ravnih ili cik-cak crta. Na nožici se ponavlja motiv urezanog dvostrukog V, dok komad iz Prozora ima još uočljiv i motiv žigosanih kružića (T. 1 : 12). Na žalost, svi ovi primjerci, osim kompoljskog, potječu iz nesačuvanih grobnih cjelina, te ne možemo ništa određenije reći o kronološkim odnosima.

Tip 4

Ovamo ubrajamo fibule poznate kao »klasične certosa« fibule. Odlikuje ih masivan luk, najčešće zaobljeno-rombičnog presjeka, kuglasto puca iznad opruge od dva navoja, široka nožica ukrašena urezanim V-motivom i izdignuti gljivasti završetak. Držač igle najčešće je smješten simetrično (T-presjek). Rasprostranjene su na vrlo širokom području, i alpskom i predalpskom, što je uvjetovalo čitav niz lokalno obojenih prerada osnovnog tipa. Lički prostor obiluje upravo takvim velikim klasičnim oblicima, koji se u Italiji javljaju s horizontom Este III kasno. U Posočju nastupaju u vremenu Sv. Lucije IIc, dok su u Dolenjskoj vodeći oblik negovskog horizonta (Ha D3). I upravo ovo područje dalo je poticaj za razvoj klasičnih certosa fibula istodobno i u centralnom japodskom. Međutim, tu ih oblikuju pretežno u varijanti s trakastim, čunasto uvijenim lukom, što se primjećuje uopće kod svih certoških vrsta u Lici. Osobito je bogato zastupljen ovaj tip u velikoj kompoljskoj nekropoli (14 primjeraka) i to podjednako oblici s kuglastim, okomito žlijebljenim pucetom, ili onim više spljoštenim (T. 1 : 13, 14; T. 2 : 1—10; T. 3 : 1—6). Brojni su fragmentirani i prilično oštećeni komadi na kojima se ne može točno utvrditi oblik puceta iznad opruge. Naime, jaki tragovi korozije, a kod nekih i sačuvani ulomci igle u držaču, pokazuju da su igla i opruga često bile izrađene od željeza, a ne od bronce kao čitava fibula. Kako je željezo podložnije koroziji i propadanju, događa se da je glavica fibule s oprugom i pucetom uništena ili veoma oštećena. Ipak i takve fibule svojim dimenzijama (duljina čitave fibule je između 9 i 14 cm, a visina luka od 3—3,5 cm) i shemom pokazuju da se očito radi o klasičnoj vrsti certoške fibule.

Prema nekoliko sigurnih grobnih cjelina ustanovili smo da ih Japodi rado nose u kombinaciji s tropetljastom fibulom od brončane žice s jantarnim ili staklenim zrnima na luku, ili s pločastim naočarastim fibulama (T. 3 : 8, 9). Kako i primjerci tog tipa potječu iz starih iskopavanja, nemamo stratigrafskih pokazatelja koji bi pomogli u njihovom točnijem kronološkom određenju.

Ovoj grupi pripadaju i velike fibule, izduljene sheme, ali bez puceta ili kakvog drugog raščlanjenja iznad opruge. Umjesto toga luk im je ukrašen urezanim cik-cak ili ravnim crtama. (T. 3 : 10).

Tip 5

Luk je ovih fibula rombičnog ili blago zaobljeno-rombičnog presjeka. Iznad opruge nalazi se pločasto kružno puca, obično višestruko uzdužno profilirano. Široka je nožica po običaju ukrašena urezanim dvostrukim V-motivom, a završava gljivastim pucetom, često ukrašenim urezanim koncentričnim krugovima. U Lici se osim opisane javlja još jedna varijanta koja na najvišem dijelu luka ima dva paralelna bradavačista izdanka.

U Sloveniji je ovaj tip zabilježen u kasnom negovskom horizontu i traje tokom čitavog kasnog halštata. No, dok u Dolenjskoj prevladavaju masivni oblici, lički su primjerci vitkiji, a luk im pokazuje više izduljenu shemu. Upravo tom shemom i pločastim pucetom iznad opruge podsjećaju na fibule tipa 1, što nas ponovo dovodi do genetske veze sa zmijolikim fibulama.

U Kopolju nalazimo ovakve fibule u dvjema sigurnim grobnim cjelinama. U skeletnom grobu 45 združena je sa certosa fibulom samostrelne varijante tipa 4 (T. 4 : 1), a u grobu 64 nalazimo je u uobičajenoj kombinaciji s lučnom fibulom s dugom nogom. Po svemu sudeći, njihova pojava u Lici vremenski odgovara njihovom nastupu u Sloveniji.

Tip 6

Fibule ovog tipa vrlo su bliske prethodnima. I njihov luk je rombičnog ili zaobljeno-rombičnog presjeka, dok je na najvišem dijelu obavezno raščlanjen parom bradavičastih izdanaka. Oni nisu uvijek plastično izraženi, već mogu biti samo naznačeni polukružnim urezima. Dio iznad opruge nosi veliko kuglasto puče. Luk je često ukrašen poprečnim urezima, a široka listolika nožica dvostrukim ili trostrukim V-motivima. Držač igle u većini slučajeva smješten je simetrično, s manjim odstupanjima. Nožica već po pravilu završava gljivastim pucetom, ponekad ukrašenim urezanim koncentričnim krugovima.

Ovaj tip rašireniji je u japodskom području negoli u slovenskom alpskom i predalpskom, i smatramo da je specifikum japodskog ukusa.

U Kopolju nalazimo ovakvu fibulu u grobu 87 zajedno s japodskom dvokrakom iglom, ulomkom tordiranog torquesa i spiralnim naočarastim privjeskom. Čitav taj sklop predmeta pokazuje još uvijek jaku halštatsku tradiciju. To potvrđuje i nalaz iz groba 72 gdje je certoška fibula ponovo u poznatoj kombinaciji s tropetljastom fibulom od brončane žice sa staklenim zrnima na luku. Međutim, u grobu 364 osim ove nalazi se i tipična ranolatenska fibula dux sheme starije varijante, iz vremena Lt B (T. 5 : 9, 10). Istodobno, odnosno u sredinu 4. st. prije n.e. datiran je i nalaz takve certoške fibule u grobu 95 iz Jezerina. Svakako da pojavu jedne tipične ranolatenske fibule ne treba shvatiti kao prodor Kelta u Liku, nego nam ona potvrđuje više puta isticanu činjenicu kako halštatska kultura u tim krajevima traje znatno dulje, s tek ponekim utjecajima iz već uznapredovale latenske.

Tip 7

Glavnu značajku ovog tipa čini samostrelna opruga od većeg broja navoja, čije krajeve spaja polukružna tetiva ispod luka. Luk je također polukružne sheme, okruglog ili ovalnog presjeka, iznad opruge ukrašen poprečnim rebrima. To je ponešto izmijenjen osnovni oblik preuzet od starijih životinjskih, bubnjastih ili fibula s uzdignutom ukrasnom pločicom na nozi, dakle fibula svojstvenih alpskom prostoru. Pojava certosa fibula sa samostrelnom oprugom pada u vrijeme Este III srednje, odnosno Sv. Lucija IIb. Brojno su zastupljene u slovenskom području odakle se šire u susjedne krajeve, što opet rezultira različitim lokalnim preinakama. To se osobito očituje u panonsko-balkanskom krugu, gdje tako preoblikovane po-

staju glavna značajka kasnog halštata. Ponegdje su gotovo brojnije negoli fibule s običnom jednostranom oprugom (npr. nekropola Szentlőrinc u Panoniji ili Sanski Most u sjevernoj Bosni), pa je to dovelo do pretpostavki o ishodištu samostrelne konstrukcije u istočnoalpsko-panonskom svijetu. No, čini se da taj upliv nije ostavio naročitog traga u japodskom materijalu Like, gdje smo uspjeli zabilježiti samo jedan primjerak ove vrste — Kompolje grob 65 (T. 6 : 3, 4). Istina, poznato je nekoliko certoških fibula sa samostrelnom konstrukcijom iz Like — dapače to su atraktivniji komadi (T. 3 : 1; 4 : 1) — ali pogledamo li ih i proanaliziramo pažljivije, uočiti ćemo da čitavom svojom shemom odgovaraju zapravo tipu 4 velikih, klasičnih certosa fibula s narebrenim ili spljoštenim pucetom iznad opruge. Stoga ih i treba svrstati u tip 4, a primjena samostrela umjesto jednostrane opruge izraz je lokalnog ukusa i mode.

Tip 8

Bitna karakteristika ovog tipa fibula je polukružna shema luka koji je veličinom srazmjeran duljini nožice. Luk je trakast, ali čunasto zaobljen, i raščlanjen rebrastim ili gotovo kuglastim zadebljanjima. Prema obliku raščlanjenja lučimo tri varijante: jednu koju odlikuju po dva rebra iznad nožice i iznad opruge, drugu čiji je čitav luk ravnomjerno razdijeljen s tri kuglasta odebljanja, a treća po shemi sasvim odgovara prvim dvjema, no luk joj je potpuno neukrašen. S centralnog japodskog područja poznat je samo jedan primjerak ove posljednje — Prozor (T. 6 : 8), — dok je u nekropolama Pounja, i liburnskim grobovima češći. Nožica svih varijanti ima J-presjek, koji je u Italiji odraz mlađeg vremenskog razdoblja. Opruga se sastoji od 1—2 jednostrana navoja. Završetak nožice kod svih je varijanti u obliku bikoničnog puceta sa čepastim dodatkom ili kako neki navode u obliku boce. Čunasto uvijen luk, te rebrasti dekorativni elementi i njihov raspored na luku pokazuju određene genetske veze s mlađim čunastim fibulama. Stoga se pretpostavlja da je navedeni tip certoške fibule oblikovan u jugoistočno-alpskom području, upravo na osnovi mlađih čunastih fibula.¹⁵ Doduše alpske varijante nešto se razlikuju od ličkih. One, naime, imaju puni lijevani luk, ovalnog presjeka, i nožicu često ukrašenu žigosanim kružićima. Iz svog matičnog prostora utječu zatim na zapadnobalkanski gdje se transformiraju u tip specifičan za japodsko-liburnski krug. Pouzdano ne možemo tvrditi da li su one iz liburnskog kraja prešle u japodski, ili obrnuto jer brojčani pokazatelji nisu dostatan argument za bilo koju od ovih tvrdnji. Uostalom, brojčana zastupljenost podjednaka je u oba područja.

Što se vremenskog određenja tiče, Š. Batović ih na temelju ostave iz Jagodnje Gornje svrstava u svoju posljednju fazu liburnske kulture tj. VI A, a to bi odgovaralo 4. i 3. st. prije n.e.¹⁶ U Pounju ih Z. Marić smješta u svoju IV fazu, odnosno oko 250—110 g. prije n.e.¹⁷

Primjerci iz Vrepca (T. 6 : 6, 7) potječu iz ravnih grobova mlađe vrebачke nekropole »Velika njiva«, koju je čitavu R. Drechsler datirala između završnog Ha D

¹⁵ F. Stare, Prazgodovinske Vače, Ljubljana 1954.

¹⁶ Š. Batović, Ostava iz Jagodnje Gornje, Diadora 7, Zadar 1974.

¹⁷ Z. Marić, Japodske nekropole u dolini Une, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XXIII, Sarajevo 1968.

i Lt II i III stupnja.¹⁸ Dva primjerka ustanovljena su u sigurnoj grobnoj cjelini (grob 4) zajedno s certoškom fibulom tipa 3a, te fibulom s rombično raskucanim lukom čija nožica ima oblik vrlo stilizirane ljudske glave. Ta fibula neodoljivo podsjeća na ranolatenske »masken-fibule«, samo je dakako, vrlo stilizirana. Ako i računamo s određenim vremenskim retardacijama u prodoru latenoidnih elemenata u Liku, ipak teško možemo ovu fibulu vući dalje od početka 4. st. Uostalom certosa fibule tipa 3a utvrđene su u horizontu Sv. Lucija IIc, što znači da se pojavljuju već negdje sredinom 5. st. prije n.e. Stoga bih vrebakčki grob datirala negdje oko 400. g. prije n.e.

Dvije fibule iz Prozora (T. 6 : 8, 10), i primjerak iz Krbavice (T. 6 : 5), na žalost ne možemo preciznije kronološki odrediti jer nisu sačuvane grobne cjeline. Posljednja fibula ove vrste je ona iz Mazina, a sastavni je dio jedne ostave novca, te nekoliko ukrasnih brončanih predmeta. Kako su svi polomljeni i fragmentirani, očito je da su bili predodređeni za pretaljivanje. Stoga i ne možemo dataciju čitave ostave (2—1. st. prije n.e.) uzeti kao mjerodavnu za kronološko određivanje fibule koja je sigurno starija.¹⁹ Na temelju iznesenih datacija zaključujemo da ovaj tip certosa fibula traje u japodsko-liburnskom svijetu od samog početka 4. st. pa sve do u 2. st. prije n.e.

Z a k l j u č a k

Analiza certoških fibula s područja Like dovela nas je do nekih čvrstih i nepobitnih činjenica o njihovom nastanku i trajanju u navedenoj regiji, ali je ostavila otvorena neka kronološka pitanja. Naime, ako im pojavu i možemo sigurno odrediti, dug vijek trajanja onemogućuje da upravo one budu pokazatelj datacije, nego ih moramo precizirati pomoću popratnog materijala, što je opet teško izvedivo zbog nedostatka grobnih cjelina. Sigurno je jedno: certosa fibula na području Like, kao i u ostalom japodskom krugu, doživljava svojevrstan, samostalan razvoj koji se u mnogočemu razlikuje od razvoja iste fibule u njezinom matičnom području. Pitanje geneze ovih fibula različito je dosad tretirano u arheološkoj literaturi. Većina autora pretpostavlja da je certosa fibula najmlađi razvojni stupanj italske lučne fibule, nastao na tlu sjeverne Italije pod utjecajem nekih drugih onovremenih oblika.²⁰ Vrlo bliske i slične pogodnosti za razvoj ovog tipa fibula pokazuje u isto vrijeme i susjedno alpsko područje. Nema sumnje da je istočnoalpski prostor odigrao važnu ulogu u oblikovanju barem nekih poznatih varijanti, a ujedno je bio i onaj posredovni faktor koji je omogućio širenje certosa fibula na jug u Liku i Pounje, te na istok u panonski prostor.

Najstariji primjerci iz bolonjske nekropole, datiraju se krajem 6. st. i početkom 5. st. prije n.e., imaju asimetrično sveden luk, ovalnog presjeka, tjemena po-

¹⁸ R. Drechsler-Bižić, Naselje i grobovi preistorijskih Japoda u Vrepcu, Vjesnik AMZ 3/I, Zagreb 1958.

¹⁹ J. Brunšmid, Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji, Viestnik HAD-a n. s. II 1896/1897.

²⁰ R. Beltz, Bronze und hallstattzeitliche Fibeln, Zeitschrift für Ethnologie 45, Berlin 1913.

maknutog prema glavi, bez ikakvih proširenja sredine luka. Opruga od dva navoja je jednostrana, a iznad nje su 1—3 narebrana plastična prstena ili zadebljanja. Nožica T-presjeka završava okruglim, plosnatim pucetom. Uz ovaj javljaju se i oblici bez ikakvih raščlanjenja, te fibule sa simetrično svedenim polukružnim lukom. Srodni certoški oblici dolaze u Este III srednje, također datirani grčkom keramikom na prijelazu 6. u 5. st. prije n.e., ali je njihova prava upotreba zapravo u narednom horizontu. Uočljivo je, dakle, da zasad ni u matičnom području nije izdvojen jedan jedinstveni rani oblik certoške fibule, za koji bismo mogli reći da je prethodnik svim ostalim. Prvi primjerci iz Slovenije stariji su od negovskog horizonta, a zastupljeni su dvjema varijantama: manji oblik s profiliranim pucetom na nozi, ovalnog presjeka luka i s jednostranom oprugom; veći oblik trakastog luka i s plosnatim neprofiliranim pucetom na nožici, te s jednostranom oprugom ili bez nje — umjesto toga dolazi diskasto puca. Kod svih ovih oblika čest je ukras na nožici u obliku žigosanih kružića što je inače omiljen motiv i na drugim metalnim predmetima.

Vremenski paralelan ranim certosa fibulama je i srodan tip lučne fibule s dugom nožicom i kuglastim završetkom, ali njezin držač igle tako je postavljen u odnosu na nožicu da čine C-presjek. Dugo vremena prevladavalo je mišljenje da su se iz ovog oblika, posebno brojnog i specifičnog za liburnsko-japodski svijet, razvile i japodske certosa fibule, pa su ih mnogi nazivali protocertoškim fibulama. Njihova pojava pada u horizontu Ha C2—D1, koji je shodno tome bio označivan kao predcertoški. Ove fibule osim u japodsko-liburnskom krugu kod nas, registrirane su još i u Picenumu, dakle na drugoj strani Jadrana, u jednoj regiji koja je otprije poznata po nesumnjivim vezama s Liburnima naše obale. U Picenumu se lučne fibule s dugom nogom javljaju u fazi IV A, dakle također u fazi koja prethodi certoškoj.²¹ Međutim, kako je uočeno na našoj obali, razvoj ovih fibula u liburnskom svijetu otišao je u sasvim drugom pravcu. U njima se naime lako nazire prototip kasnijih helenističkih lučnih fibula s dugom nožicom koja završava prema luku savijenim jezičkom. To je i logično jer te liburnske fibule potpuno zadržavaju osnovnu shemu luka i nožice onih ranijih. Nasuprot tome, certoške fibule pokazuju sasvim drugačiju shemu kao i tehnički princip ulaganja igle u ležište na nožici. Osim toga ne možemo kod lučnih fibula s dugom nogom ni kod najmlađih varijanti naći pobudu za oblikovanje nekih dekorativnih elemenata, toliko karakterističnih za certosa fibule. Mnogo uvjerljivija i argumentiranija je postavka F. Staréta o ulozi mlađih čunastih i zmijolikih fibula u genezi certosa fibula.²² No, ona odgovara za jugoistočnoalpsko i slovensko područje, gdje se starije varijante čunaste i zmijolike fibule javljaju već krajem horizonta Stična — Novo Mesto I (Ha C2), odnosno oko 600. g. prije n.e.²³ U Lici, međutim, pojava zmijolikih i čunastih fibula daleko je rjeđa i može se smatrati rezultatom utjecaja iz Slovenije, a to se isto može pretpostaviti i za certošku fibulu. Naime, najstarije registrirane varijante

²¹ Delia G. Lollini, Sintesi della civiltà picena, Jadranska obala u protohistoriji, Zagreb 1976.

²² F. Stare, Prazgodovinske Vače, Ljubljana 1954.

²³ S. Gabrovec, Halštatska kultura v Sloveniji, Arheološki vestnik 15—16, Ljubljana 1964/65., str. 34.

F. Stare, K problemu najstarejših čolničastih fibul Slovenije, Arheološki vestnik V/1, Ljubljana 1954.

certosa fibula iz Like dolaze samo pojedinačno i sporadično, te su i one zapravo import. Karakteristični i brojni primjerci datiraju se u mlađa, završna razdoblja halštatske kulture i ujedno su nosioci i obilježje njezinog produljenog trajanja u vremenu koje je u zapadnoevropskom i srednjoevropskom smislu već izrazito latensko. Iz svega proizlazi da se certoška fibula nije samosvojno razvila na japodsko-ličkom području, nego je pobuda za nju došla izvana, vjerojatno iz slovenskog kruga. Kad je jedamput usvojen osnovni princip i shema tog oblika fibule, japodski prostor ga je transformirao prema svojim mjerilima i ukusu, i tako oblikovanog zadržao kao vlastiti specifikum gotovo do kasnog latena.

Pogledajmo na kraju koja su to obilježja koja odlikuju japodske certoške fibule. Prije svega većina navedenih primjeraka preferira trakasti luk, često čunasto uvijen, umjesto punog, lijevanog, ovalnog ili kružnog presjeka. Taj se luk obično na sredini proširuje tako da odozgo gledan ima oblik izduljenog deltoida. I kod najbrojnijih fibula tipa 4, ukoliko i nije luk trakast, svojim vrlo plitkim rombičnim ili trokutastim presjekom pokazuje tendenciju k trakastom oblikovanju. Druga značajna odlika ličko-japodskog ukusa su polukružna, bradavičasta proširenja na luku, kao i bogato ukrašavanje luka po čitavoj njegovoj duljini kombiniranim urezima cik-cak i ravnih crta koje su osobito uočljive na fibulama iz prozorske nekropole.

Naglasili smo već da u Lici prevladavaju mlađi oblici, ali oni ovdje i dalje zadržavaju onu prepoznatljivu shemu, pri kojoj je prijelaz iz luka u nožicu jasno naglašen, a držač igle simetrično postavljen u odnosu na čitavu nožicu. Naprotiv, kod mlađih oblika u Italiji (tzv. tesinski tip) već koncem 5. st. prije n.e. gubi se izraženi prijelaz između luka i nožice, a držač igle obavezno je pomaknut u stranu.

Govoreći o tipu samostrelnih certoloških fibula, ustanovili smo da onih koje se inače izdvajaju u zasebnu kategoriju i nema (osim jednog izuzetka), već se ovdje sistem samostrelne opruge prenosi na druge varijante, posebice se udružuje s klasičnim tipom 4. Sličnu pojavu nismo uspjeli otkriti ni na kojem drugom području, tako da fibule iz kompoljskih grobova 45 i 65, te iz Prozora i nemaju direktnih analogija izvan centralnog japodskog kruga, tj. izvan Like.

- Tabla 1 : 1—3

1. KOMPOLJE — grob 151
 Ulomak certosa fibule, bez igle i opruge. Trakast luk s diskastom pločicom.
 Bronca.
 Dim.: dulj. 7 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 1
 Ostali prilozi: 2 tropetljaste fibule od brončane žice s jantarnim i staklenim zrnima na luku, brončana alka, brončani salta leoni, 3 jantarna puceta.
- Tabla 1 : 6

2. KOMPOLJE — grob 175
 Velika certosa fibula sa samostrelnom oprugom. Nožica ukrašena žigosanim kružićima. Luk ovalnog presjeka. Bronca.
 Dim.: dulj. 8 cm, vis. 2,5 cm.
 Tip 2
- Tabla 1 : 4, 5

3. KOMPOLJE — grob 10
 Ulomak certosa fibule, bez igle, opruge i dijela luka. Luk trakast, nožica ukrašena žigosanim kružićima. Bronca. Inv. br. 18181.
 Tip 2
 Ostali prilozi: Pločasta naočarasta fibula. Inv. br. 18182.
- Tabla 1 : 7

4. DRENOV KLANAC — bez grobne cjeline
 Certosa fibula, kompletna, jako oštećena. Luk trakast, raščlanjen s tri rebra.
 Bronca.
 Dim.: dulj. 10 cm, vis. 2 cm
 Tip 3a
5. VREBAC — grob 4
 Certosa fibula, luk ovalnog presjeka, raščlanjen s dva poprečna rebra iznad opruge. Bez igle i dijela držača igle. Bronca.
 Dim.: dulj. 7 cm, vis. 2 cm
 Tip 3a
 Objavljena: Vjesnik AMZ 3/I, T. XI/86
 Ostali prilozi: Certosa fibula tipa 8a, certosa fibula tipa 8b, velika plosnata brončana alka, ulomak fibule rombičnog oblika s nožicom u obliku stilizirane ljudske glave, ogrlica od okruglih zrna jantara, veliko zrno jantara.
- Tabla 1 : 8

6. KOMPOLJE — grob 241
 Ulomak certosa fibule, bez igle. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s tri poprečna rebra. Bronca.
 Dim.: dulj. 8 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 3b
 Ostali prilozi: tropetljasta fibula od brončane žice s 5 staklenih zrna na luku, dvopetljasta fibula od brončane žice s 5 staklenih zrna, ulomak brončanog lima, ulomci jantarnih perli.
7. PROZOR — bez grobne cjeline
 Ulomak certosa fibule, bez igle. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s tri poprečna rebra. Bronca.
 Tip 3b

8. PLITVICE (Mračna pećina) — bez grobne cjeline
Certosa fibula, luk zaobljeno-rombičnog presjeka, s dva rebra iznad opruge.
Bronca.
Tip 3b
9. VREBAC — grob 13
Certosa fibula, luk ovalnog presjeka, raščlanjen s tri rebra iznad opruge. Luk i nožica ukrašeni. Bez vrha igle i dijela držača igle. Bronca.
Tip 3b
Ostali prilozi: Lučna brončana fibula s dugom nogom, brončana alka ukrašena snopovima urezanih linija i konjskim protomama.
10. KRBAVICA — bez grobne cjeline Tabla 1 : 10
Ulomak certosa fibule, luk trakast, ukrašen urezima i polukružnim proširenjima. Bronca. Inv. br. 12030.
Dim.: dulj. 6 cm, vis. 1,5 cm
Tip 3c
11. KOMPOLJE — grob 5 Tabla 1 : 11
Certosa fibula, bez igle. Luk zaobljeno-rombičnog presjeka, raščlanjen s tri rebra iznad opruge, u središnjem dijelu rombično proširen i ukrašen polukružnim urezima. Bronca. Inv. br. 18156.
Dim.: dulj. 5 cm, vis. 2 cm
Tip 3c
Ostali prilozi: Pločasta naočarasta fibula.
12. MAZIN — ostava
Ulomak certosa fibule, bez igle, opruge i dijela luka. Luk rombičnog presjeka. Bronca. Inv. br. 16093.
Tip 3c
Objavljena: J. Brunšmid, VHAD n.s. II, 1896/97.
13. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 1 : 9
Certosa fibula, bez igle. Luk ovalnog presjeka, raščlanjen s tri rebra iznad opruge, na najvišem dijelu rombično raširen i ukrašen polukružnim urezima. Bronca. Inv. br. 13271.
Dim.: dulj. 7 cm, vis. 2 cm
Tip 3c
14. KOMPOLJE — grob 148
Certosa fibula, trakast luk, raščlanjen s tri rebra iznad opruge, ukrašen urezima. Bronca.
Dim.: dulj. 7,5 cm, vis. 2 cm
Tip 3d
Ostali prilozi: Ovalno zrno jantara na ulomku luka fibule, okrugla alka s nazubljenim obodom.
15. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 1 : 12
Certosa fibula, trakast luk s laganim zadebljanjem iznad opruge. Ukrašena urezanim geometrijskim motivima i žigosanim kružićima. Bronca.
Dim.: dulj. 8 cm, vis. 2,5 cm
Tip 3d

- Objavljena: Š. Ljubić, Popis, T XIX/69.
16. PROZOR — bez grobne cjeline
Certosa fibula, luk ovalnog presjeka, raščlanjen s tri rebra iznad opruge. Ukrašena urezanim geometrijskim motivima. Na igli visi ulomak privjeska u obliku kotača. Bronca.
Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2,5 cm
Tip 3d
17. BRUŠANI — bez grobne cjeline Tabla 1 : 13
Certosa fibula, bez igle. Luk plitkog ovalnog presjeka. Iznad opruge kuglasto, žlijebljeno puče. Bronca. Inv. br. 11661.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3 cm
Tip 4a
Objavljena: Š. Ljubić, Popis, str. 65.
18. BRUŠANI — bez grobne cjeline Tabla 1 : 14
Certosa fibula u dva komada. Luk plitkog ovalnog presjeka, iznad opruge kuglasto puče, ukrašeno vodoravnim urezima. Bronca. Inv. br. 11662 i 11666.
Dim.: dulj. 14 cm, vis. 3,5 cm
Tip 4a
Objavljena: Š. Ljubić, Popis, T VIII/8.
19. DRENOV KLANAC — bez grobne cjeline Tabla 2 : 1
Certosa fibula, bez igle. Luk plitkog ovalnog presjeka, iznad opruge žlijebljeno kuglasto puče. Bronca.
Dim.: dulj. 9 cm, vis. 3,5 cm
Tip 4a
20. KOMPOLJE — grob 4
Certosa fibula, bez igle i opruge. Luk trokutastog presjeka. Bronca. Inv. br. 18154.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3 cm
Vjerojatno tip 4
Ostali prilozi: Tropetljasta fibula od brončane žice s tri staklena zrna na luku, zrno od staklene paste.
21. KOMPOLJE — grob 32 Tabla 2 : 2
Ulomak certosa fibule, bez opruge i igle. Luk trakast. Bronca. Inv. br. 18289.
Dim.: dulj. 14 cm, vis. 3 cm
Vjerojatno tip 4
Ostali prilozi: Pločasta naočarasta fibula.
22. KOMPOLJE — grob 69 Tabla 2 : 3
Ulomak certosa fibule, bez igle i opruge. Luk plitkog ovalnog presjeka, iznad opruge puče, vrlo korodirano. Bronca.
Dim.: dulj. 14,5 cm, vis. 3,5 cm
Tip 4a
Ostali prilozi: Ulomak jedraste fibule, ulomak naočarastog privjeska, disk od spiralno savijene brončane žice.
23. KOMPOLJE — grob 73 Tabla 2 : 5, 6
Certosa fibula, bez igle. Luk ovalnog presjeka, iznad opruge bikonično puče.

- Bronca.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 4 cm
Ostali prilozi: lučna fibula s dugom nogom.
24. KOMPOLJE — grob 98
Ulomak zaobljeno-rombičnog luka certosa fibule. Jako korodiran.
Vjerojatno tip 4.
Ostali prilozi: brončana lučna fibula s dugom nogom, privjesak u obliku brončanog štapića s velikom kuglicom na kraju, brončana naušnica, spiralna pločasta fibula.
25. KOMPOLJE — grob 119
Certosa fibula, luk ovalnog presjeka, iznad opruge bikonično, narebrano puce.
Bronca.
Dim.
Tip 4a
Ostali prilozi: pločasta naočarasta fibula.
26. KOMPOLJE — grob 150
Certosa fibula, bez igle, oštećena. Luk plitkog ovalnog presjeka, iznad opruge bikonično, narebrano puce. Bronca.
Dim.: dulj. 10 cm, vis. 3 cm
Tip 4a
Ostali prilozi: čunasta fibula, pločasta naočarasta fibula.
27. KOMPOLJE — grob 156 Tabla 2 : 4
Certosa fibula, bez opruge i igle. Luk trakast, neukrašen. Bronca. Inv. br. 14434.
Tip 4
Ostali prilozi: Ulomak antropomorfnog privjeska, ulomak 8 petlji japodske dvokrake ukrasne igle.
28. KOMPOLJE — grob 157 Tabla 2 : 7
Certosa fibula, luk zaobljeno-rombičnog presjeka, iznad opruge bikonično, narebreno puce. Bronca.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3,5 cm
Tip 4a
Ostali prilozi: Stilizirani, antropomorfni privjesak ukrašen žigosanim kružićima.
29. KOMPOLJE — grob 161 Tabla 2 : 8
Ulomak certosa fibule, bez igle i opruge. Luk trakast, lagano proširen na sredini. Iznad opruge vrlo korodiran, te se ne može ustanoviti oblik puceta.
Bronca.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3 cm
Tip 4a
Ostali prilozi: dva spiralna naočarasta privjeska, pločasto brončano puce s ušicom na donjoj strani, stilizirani antropomorfni privjesak, brončani privjesak od dva spojena prstena, spiralno savijena žica.
30. KOMPOLJE — grob 167 Tabla 2 : 9

- Certosa fibula, bez opruge i igle, oštećena. Luk trakast, iznad opruge vjerojatno puce, korodirano. Bronca.
Tip 4a
Ostali prilozi: spiralni naočarasti privjesak, salta leoni, jantarna zrna.
31. KOMPOLJE — grob 209 Tabla 3 : 1
Dva ulomka certosa fibule, te ulomak velike samostrelne opruge. Luk trakast. Bronca.
Tip 4
Ostali prilozi: Ulomak nožice velike certosa fibule, dva ulomka pločaste naočaraste fibule, ulomci jantarnih perli.
32. KOMPOLJE — grob 253 Tabla 2 : 10
Ulomak certosa fibule, bez opruge i igle. Luk trakast, neukrašen. Bronca.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3,5 cm
Tip 4
Ostali prilozi: Lučna fibula s dugom nogom, pločasta naočarasta fibula, spiralni naočarasti privjesak, dvije brončane alke, dva salta leone, mala brončana puceta.
33. KOMPOLJE — grob 280 Tabla 3 : 2, 2
Ulomak certosa fibule, bez opruge i igle. Luk trokutastog presjeka, iznad opruge vrlo korodiran. Bronca.
Dim.: 13 cm, vis. 3,5 cm
Tip 4
Ostali prilozi: Tordirani brončani torques, spiralno uvijena narukvica od brončane limene trake sa središnjim rebrom.
34. PLITVICE — bez grobne cjeline
Certosa fibula, trakast luk, iznad opruge oštećen. Bez igle. Bronca.
Tip 4a
35. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 3 : 4
Certosa fibula, bez igle. Luk zaobljeno-rombičnog presjeka. Iznad opruge kuglasto, narebrano puce. Bronca. Inv. br. 13723.
Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2,5 cm
Tip 4a
36. TROŠMARIJA — bez grobne cjeline Tabla 3 : 6
Certosa fibula, bez igle. Luk ovalnog presjeka, iznad opruge veliko kuglasto puce. Bronca.
Dim.: dulj. 12 cm, vis. 3 cm
Tip 4a
37. TROŠMARIJA — bez grobne cjeline Tabla 3 : 7
Certosa fibula, bez opruge i igle. Luk rombičnog presjeka. Iznad opruge biko- nično puce, ukrašeno okomitim urezima. Bronca.
Dim.: dulj. 14 cm, vis. 3 cm
Tip 4a
38. TROŠMARIJA — bez grobne cjeline Tabla 3 : 5
Ulomak certosa fibule, odnosno nožica i dio luka. Bronca.
Vjerojatno tip 4

39. TROŠMARIJA — bez grobne cjeline
Ulomak certosa fibule, odnosno nožica i dio luka. Nožica ukrašena. Bronca.
Vjerojatno tip 4
40. KOMPOLJE — grob 90 Tabla 3 : 8, 9
Certosa fibula, trakast luk, ukrašen urezanim linijama. Bronca.
Dim.: dulj. 10 cm, vis. 2 cm
Tip 4b
Ostali prilozi: Tropetljasta fibula od brončane žice s tri zrna od tamnosmeđe staklene mase sa žutim očima na luku.
41. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 3 : 10
Certosa fibula, trakast luk, ukrašen urezanim cik-cak motivom. Bronca.
Dim.: dulj. 8 cm, vis. 2 cm
Tip 4b
Objavljena: Š. Ljubić, Popis, T XIX/63
42. KOMPOLJE — grob 45 Tabla 4 : 1
Certosa fibula sa samostrelnom konstrukcijom. Luk trokutastog presjeka, ukrašen urezanim motivom križa. Iznad samostrela narebrano puče. Bronca.
Dim.: dulj. 12 cm, vis. 3 cm
Tip 4c
Objavljena: R. Drechsler, Inventaria archaeologica, fasc. 9, Y86
Ostali prilozi: Certosa fibula tipa 5, veliki, na proboj rađen brončani privjesak, manji brončani privjesak od dvije kalote spojene zakovicom.
43. KOMPOLJE — grob 158 Tabla 4 : 2, 3
Ulomak certosa fibule sa samostrelnom konstrukcijom. Nedostaje dio luka, nožice i igla. Luk trakast, ukrašen s dva prstenasta zadebljanja iznad opruge. Bronca.
Tip 4
Ostali prilozi: Otvorena, narebrana brončana narukvica čiji su krajevi oblikovani poput stilizirane zmije.
44. KOMPOLJE — grob 397
Ulomak certosa fibule, bez igle i opruge. Luk trokutastog presjeka. Bronca.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3 cm
Vjerojatno tip 4
45. KOMPOLJE — grob 55 Tabla 4 : 4
Ulomak certosa fibule, bez opruge i igle. Luk trakast, na sredini proširen. Bronca. Deformirana.
Dulj.: 14 cm
Vjerojatno tip 4
Objavljena: R. Drechsler, Inventaria archaeologica, Fasc. 9, Y87
Ostali prilozi: Japodska dvokraka ukrasna igla, pločasta naočarasta fibula, lučna fibula s dugom nogom, lučna fibula s dugom nogom tipa »Baška«, prsten od dvostruko savijene brončane žice, brončana karika.

46. PROZOR — bez grobne cjeline
Certosa fibula sa samostrelnom konstrukcijom. Luk ovalnog presjeka, iznad opruge narebreno puce. Bronca.
Tip 4
47. KOMPOLJE — grob 45 Tabla 4 : 5
Certosa fibula, bez opruge i igle. Luk zaobljeno-rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka. Iznad opruge okrugla, uzdužno profilirana pločica. Bronca.
Dim.: dulj. 12 cm, vis. 3 cm
Tip 5
Objavljena: R. Drechsler, Inventaria archaeologica, fasc. 9, Y86.
Ostali prilozi: vidi katalog br. 42.
48. KOMPOLJE — grob 49 Tabla 4 : 6
Certosa fibula, luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka, iznad opruge profilirana pločica. Inv. br. 18358.
Dim.: dulj. 12 cm, vis. 3,5 cm
Tip 5
49. KOMPOLJE — grob 64 (iskopavanje R. Drechsler) Tabla 4 : 7
Certosa fibula, bez igle. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva manja bradavičasta izdanka, iznad opruge profilirana pločica. Bronca. Inv. br. 15129.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3 cm
Tip 5
Objavljena: R. Drechsler, Vjesnik AMZ 3/II, T XV/2
Ostali prilozi: Ulomak lučne fibule s dugom nogom, naušnica od brončane žice s dva salta leone, 1 jantarnim zrnom i 1 zrnom od plave staklene mase, privjesak od dva kalotasta puceta, okrugla brončana alka, prelomljena ukrasna kriva igla, ulomak igle savijen u petlju.
50. KOMPOLJE — grob 313 Tabla 4 : 8
Certosa fibula, bez igle. Luk rombičnog presjeka, iznad opruge profilirana okrugla pločica. Bronca.
Dim.: dulj. 11 cm, vis. 4 cm
Tip 5
Ostali prilozi: nesigurno.
51. KOMPOLJE — grob 398 Tabla 4 : 9, 10
Ulomak certosa fibule, bez opruge i igle. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka. Iznad opruge okruglo pločasto puce, profilirano. Bronca.
Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3 cm
Tip 5
Ostali prilozi: Brončana figurica životinje na četiri noge s dvije petljice za vješanje na leđima.
52. KOMPOLJE — grob 402 Tabla 5 : 1
Certosa fibula, bez opruge i igle. Luk rombičnog presjeka, na sredini raščlanjen s dva bradavičasta izdanka. Iznad opruge okruglo, profilirano, pločasto puce.

- Bronca. Inv. br. 14431.
 Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3,5 cm
 Tip 5
 Ostali prilozi: Ulomak igle s više glavica, ulomak tordirane dvopetljaste igle.
53. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 5 : 3
 Certosa fibula, bez igle i opruge. Luk rombičnog presjeka, iznad opruge okrugla, profilirana pločica. Na sredini luka dva bradavičasta izdanka. Bronca.
 Dim.: dulj. 13 cm, vis. 3,5 cm
 Tip 5
 Objavljena: Š. Ljubić, Popis, T XX/95
54. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 5 : 2
 Certosa fibula, bez opruge i igle. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka, iznad opruge bikonično puce. Bronca. Inv. br. 13479.
 Dim.: dulj. 7 cm, vis. 2 cm
 Tip 5
55. PROZOR— bez grobne cjeline Tabla 5 : 5
 Ulomak certosa fibule, bez opruge i igle. Luk rombičnog presjeka, iznad opruge okruglo plastično puce. Bronca. Inv. br. 14029.
 Dim.: dulj. 10 cm, vis. 3 cm
 Tip 5
56. KOMPOLJE — grob 72 (iskopavanje R. Drechsler) Tabla 5 : 4
 Certosa fibula, bez igle i opruge. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka. Iznad opruge kuglasto puce. Bronca. Inv. br. 15207.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 3 cm
 Tip 6
 Objavljena: R. Drechsler, Vjesnik AMZ 3/II, T X/5
 Ostali prilozi: Ovalno zrno jantara, ulomak luka i opruge brončane fibule, s dvije petlje, ulomak tropetljaste fibule od brončane žice s jednim zrnom od staklene paste, tropetljasta fibula od brončane žice s dva zrna od staklene paste na luku, velika perla od staklene paste, brončana igla za šivanje, niz od 20 staklenih perli.
57. KOMPOLJE — grob 87
 Certosa fibula, bez igle i opruge. Luk zaobljeno-rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka, iznad opruge kuglasto puce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 6
 Objavljena: V. Vejevoda, Vjesnik AMZ 3/II, T III/8
 Ostali prilozi: Japodska dvokraka ukrasna igla, ulomak tordiranog torquesa, naočarasti privjesak.
58. KOMPOLJE — grob 117 Tabla 5 : 6
 Certosa fibula, luk trokutastog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka na sredini. Iznad opruge bikonično puce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 3 cm
 Tip 6

59. KOMPOLJE — grob 345 Tabla 5 : 7
 Certosa fibula, kompletna. Luk trakast, raščlanjen s dva bradavičasta izdanka.
 Iznad opruge polukuglasto puce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 6
 Ostali prilozi: nesigurno.
60. KOMPOLJE — grob 364 Tabla 5 : 9, 10
 Certosa fibula, bez opruge i igle. Luk rombičnog presjeka s dva vrlo izražena
 bradavičasta izdanka na sredini. Iznad opruge splošteno, kuglasto puce. Bronca.
 Inv. br. 14432.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 6
 Ostali prilozi: ranolatenska dux fibula
61. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 5 : 8
 Certosa fibula, bez igle. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva bradavičasta
 izdanka. Iznad opruge kuglasto puce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 6
62. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 6 : 2
 Certosa fibula, bez igle i opruge. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s dva
 bradavičasta izdanka. Iznad opruge kuglasto puce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 2 cm
 Tip 6
63. TROŠMARIJA — bez grobne cjeline Tabla 6 : 1
 Certosa fibula, bez igle i dijela držača. Luk rombičnog presjeka, raščlanjen s
 dvabradavičasta izdanka. Iznad opruge kuglasto puce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 3,5 cm
 Tip 6
64. KOMPOLJE — grob 65 Tabla 6 : 3, 4
 Certosa fibula sa samostrelnom konstrukcijom. Luk rombičnog presjeka,
 ukrašen urezima. Bronca.
 Dim.: dulj. 7 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 7
 Ostali prilozi: Ulomak brončane alke, ulomak željeznog nožića.
65. KRBAVICA — bez grobne cjeline Tabla 6 : 5
 Certosa fibula, bez igle. Trakast luk, ukrašen rebrastim zadebljanjima. Nožica
 završava pucetom u obliku boce. Bronca. Inv. br. 12037.
 Dim.: dulj. 10 cm, vis. 3 cm
 Tip 8a
66. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 6 : 8
 Certosa fibula, polukružan luk, ovalnog presjeka, neukrašen. Nožica završava
 pucetom u obliku boce. Bronca. Inv. br. 12837.
 Dim.: dulj. 4,5 cm, vis. 2,2 cm
 Tip 8a

67. VREBAC — grob 2 Tabla 6 : 6
 Certosa fibula, trakast luk, ukrašen poprečnim rebrima. Nožica završava pucetom u obliku boce. Bronca.
 Dim.: dulj. 9 cm, vis. 3,5 cm
 Tip 8a
 Objavljena: R. Drechsler, Vjesnik AMZ 3/I, T X/74
 Ostali prilozi: Brončana pinceta ukrašena duž ivica urezanom linijom, polovica brončane alke, okruglo probušeno zrno jantara.
68. VREBAC — grob 4 Tabla 6 : 7
 Certosa fibula, trakast luk, ukrašen poprečnim rebrima. Nožica završava pucetom u obliku boce. Bronca.
 Dim.: dulj. 10 cm, vis. 4 cm
 Tip 8a
 Objavljena: R. Drechsler, Vjesnik AMZ 3/I, T XI/84
 Ostali prilozi: Certosa fibula tipa 8b, Certosa fibula tipa 3a, velika plosnata brončana alka, ulomak brončane fibule rombičnog oblika s nožicom u obliku stilizirane ljudske glave, velika ogrlica od okruglih zrna jantara, veliko zrno jantara.
69. MAZIN — ostava Tabla 6 : 9
 Certosa fibula, bez igle i opruge. Polukružan luk raščlanjen s tri čvornata zadebljanja. Nožica završava pucetom u obliku boce. Bronca. Inv. br. 16092.
 Dim.: dulj. 5 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 8b
 Objavljena: J. Brunšmid, VHAD n.s. II, T 16/7
70. PROZOR — bez grobne cjeline Tabla 6 : 10
 Certosa fibula, prilično oštećena. Polukružan luk ovalnog presjeka, raščlanjen s tri čvornata zadebljanja. Nožica završava pucetom u obliku boce. Bronca.
 Dim.: dulj. 4 cm, vis. 2,5 cm
 Tip 8b
71. VREBAC — grob 4
 Certosa fibula, luk zaobljeno-rombičnog presjeka, raščlanjen s tri čvornata zadebljanja. Nožica završava pucetom u obliku boce. Bronca. Inv. br. 15441.
 Dim.: dulj. 4 cm, vis. 2 cm
 Tip 8b
 Objavljena: R. Drechsler, Vjesnik AMZ 3/I, T XI/85
 Ostali prilozi: vidi katalog br. 68

Napomena: Neke grobne cjeline nose oznaku »nesigurno«. Radi se o grobovima iz Kompolja kojih u AMZ ima preko 400, ali dosad nisu svi bili podvrgnuti reviziji. Revizija je naime provedena naknadno, pošto je otkriven dnevnik iskopavanja J. Brunšmida. Stoga takve grobne cjeline nismo uzimali u obzir, jedino smo naznačili da se ipak radi o određenim grobovima.

POPIS TABLI
TAFELNVERZEICHNIS

Tabla 1

Tafel 1

1—3, Kopolje, grob (Grab) 151. — 4—5, Kopolje, grob (Grab) 10. 6, Kopolje, grob 175. — 7, Drenov Klanac — 8, Kopolje, grob (Grab) 241. — 9, Prozor — 10, Krbavica — 11, Kopolje, grob (Grab) 5. — 12, Prozor — 13, Brušani — 14, Brušani.

Tabla 2

Tafel 2

1, Drenov Klanac — 2, Kopolje, grob (Grab) 32. — 3, Kopolje, grob (Grab) 69. — 4, Kopolje, grob (Grab) 156. — 5—6, Kopolje, grob (Grab) 73. — 7, Kopolje, grob (Grab) 157. — 8, Kopolje, grob (Grab) 161. — 9, Kopolje, grob (Grab) 167. — 10, Kopolje, grob (Grab) 253.

Tabla 3

Tafel 3

1, Kopolje, grob (Grab) 209. — 2—3, Kopolje, grob (Grab) 280. — 4, Prozor — 5, Trošmarija — 6, Trošmarija — 7, Trošmarija — 8—9, Kopolje, grob 90. — 10, Prozor.

Tabla 4

Tafel 4

1, Kopolje, grob (Grab) 45. — 2—3, Kopolje, grob (Grab) 158. — 4, Kopolje, grob (Grab) 55. — 5, Kopolje, grob (Grab) 45. — 6, Kopolje, grob (Grab) 49. — 7, Kopolje, grob (Grab) 64. — 8, Kopolje, grob (Grab) 313. — 9, 10, Kopolje, grob (Grab) 398.

Tabla 5

Tafel 5

1, Kopolje, grob (Grab) 402. — 2, Prozor — 3, Prozor — 4, Kopolje, grob (Grab) 72. — 5, Prozor — 6, Kopolje, grob (Grab) 117. — 7, Kopolje, grob 345. — 8, Prozor — 9, 10, Kopolje, grob (Grab) 364.

Tabla 6

Tafel 6

1, Trošmarija — 2, Prozor — 3,4, Kopolje, grob (Grab) 65. — 5, Krbavica — 6, Vrebac, grob (Grab) 2. — 7, Vrebac, grob (Grab) 4. — 8, Prozor — 9, Mazin — 10, Prozor.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE CERTOSAFIBELN IM JAPODISCHEN ZENTRALGEBIET VON LIKA

Das Problem der Herkunft, Entwicklung und Verbreitung der Certosafibeln ist oft in älterer und neuerer archäologischer Literatur behandelt worden, entweder im Gefüge mit der Analyse der jüngeren Hallstattzeit, oder als synthetische Werke die ausschliesslich dem angeführten Fibeltyp gewidmet waren.¹ Aber sie bleibt immer wieder interessant wegen ihres grossen Verbreitungsgebiets und langer Lebendauer, was viele lokale Umbildungen verursacht hat.

Dieser Artikel umfasst alle Exemplare an Certosafibeln aus dem Gebiet von Lika, die im Archäologischen Museum zu Zagreb aufbewahrt sind. Aufgrund typologisch-chronologischer Analyse wollen wir ein vollständigeres Bild dieses Fibeltyps im erwähnten Raum geben. Leider sind die meisten Fibelbeispiele Ergebnis der laienhaften und unsystematischen Ausgrabungen und Forschungen der japodischen Gräberfelder am Ende letztes und am Anfang dieses Jahrhunderts. Deshalb haben wir heute fast keine erhaltene Grabzusammenhänge und keine ausführlichere Fundumstände, was ein grosses Minus für die Chronologie darstellt. Das grosse Gräberfeld in Kopolje bei Otočac ist eine Ausnahme da dort die Grabeinheiten zumeist behalten sind, aber ohne stratigraphische Angaben.² Nämlich, dieses Gräberfeld hat mehrere Begräbnishorizonte gehabt, was der Fall bei allen anderen japodischen

Nekropolen in Lika gewesen zu sein scheint. Diese Vermutung wurde zum Teil durch die Revisionausgrabungen in Prozor und Kompolje bestätigt.³

Die Certosafibel, wie wir sie aus der namensgebenden Fundstelle Certosa di Bologna kennen,⁴ ist durch räumlicher Verbreitung mit vielzähligen neuen Verzierungs- und Gebrauchselementen reicher geworden, wobei sich Geschmack und Mode einzelner Regionen, aber auch die Unterordnung dem Lokalen Substratum und lokaler Tradition widerspiegelt.

Alle bekannte Certosafibeln aus Lika haben wir aufgrund verschiedener typologischer und chronologischer Merkmalen in 8 Haupttypen eingeordnet.⁵

Typ 1 (Kompolje Grab 151 — Taf. 1 : 1) findet sich in Lika als zufälliger Durchbruch aus slowenischem Raum wo er zuerst im Horizont Sv. Lucija IIa festgestellt wurde, und dauert noch im Sv. Lucija IIb, was dem Este III-Mitte oder Ha D 2 — D 3 entspricht. Die typologisch-chronologische Analyse zeigt klare genetische Verbindungen mit den Schlangenfibeln. Grosse Fibeln mit gestrecktem bandförmigem Bügel vom *Typ 2* (Kompolje, Gräber 10 und 175 — Taf. 1 : 4—6) zeigen zwei Varianten: eine mit gewöhnlicher einseitiger Spirale und andere mit Armbrustkonstruktion. Die letztgenannte ist nicht Reflex einer anderen Zeit, sondern eines bestimmten geographischen Raums. In Kompolje kommt dieser Typ in Zusammenhang mit der Scheibenbrillenfibel vor, die eine jüngere Umbildung der bekannten Brillenfibeln aus Bronzedraht vorstellt. Die Scheibenbrillenfibeln sind bei Japoden für die Zeit Ha D 2 — D 3 kennzeichnend. Die meist vertretenen Certosafibeln bei Japoden in Lika sind diejenige vom *Typ 3* und *4*. *Typ 3* wird gekennzeichnet durch einen Bügel vom rhombischen Querschnitt und drei plastische Wülste über Spiralwindung. In Slowenien erscheint er in Skythenhorizont (laut Chronologie von S. Gabrovec, d. h. zwischen 550 und 450 J. v. u. Z.). Dagegen findet man in Lika etwas jüngere Varianten, charakteristisch für die Mitte und die zweite Hälfte des 5. Jhs. Die jüngsten sind die Fibeln, die wir als *Typ 3c* bezeichnet haben, deren Bügel in der Mitte rhombisch verbreitert und mit eingeritzten Halbkreisen verziert ist. Dem *Typ 3d* haben wir die Fibeln, deren ganzer Bügel mit eingeritzten geraden und zick-zak Linien verziert ist, zugezählt. *Den Typ 4* stellen die klassischen Certosafibeln dar, die einen massiven Bügel vom ovalen oder rhombischen Querschnitt haben, grossen oft gekerbten Kugelknopf über Spiralwindung und breite Fussplatte mit hoch aufgerichtetem Fussknopf. Nach einigen sicheren Grabeinheiten aus Kompolje, stellte man fest, dass die Japoden derartige klassische Fibeln gern in Kombination mit Dreischleifenfibeln aus Bronzedraht getragen haben. Solche Drahtfibeln, deren Bügel oft noch mit einer oder mehreren Perlen aus Bernstein oder Glaspaste versehen ist, gehören zu spezifisch japodischem Trachtzubehör. Die *Typen 5 und 6* sind einanderem sehr nahe weil die beiden flügelartig verbreiterte und verzierte Bügelmitte haben, und einen profilierten Scheiben- oder Kugelknopf über der Spiralwindung. In Slowenien kommen sie im späten Negauer Horizont vor (nach Gabrovec die Zeit zwischen 450 und 300 J.). Soeben soll man die Exemplare aus Lika etwa um die Mitte des 4. Jhs. datieren — eine solche Fibel wurde in Kompolje Grab 364 zusammen mit frühlatène Duxfibeln festgestellt. Der *Typ 7* der massiven Armbrustfibeln, anderenfalls sehr häufig in pannonisch-balkanischer Hallstattzeit, ist in Lika nur mit einem Beispiel vertreten (Kompolje Grab 65). Wir kennen doch

mehrere Certosafibeln mit Armbrustkonstruktion aus Lika, aber eine aufmerksamere Analyse wird zeigen, dass sie alle dem klassischen Typ 4 angehören, desto mehr weil sie über der Armbrust den gekerbten Kugelknopf behalten. Der jüngste Typ 8 hat halbkreisförmigen Bügel, der in Grösse der Länge des Fusses entspricht. Der Bügel ist bandförmig, oft kahnförmig geschweift und mit Wülsten oder Kugelknöpfchen verteilt. Ausser in Lika erscheint er auch in liburnischer Gräberfeldern und japodischer Gräbern der Una-Ebene. Aufgrund der Grabeinheiten und Hortfunden ist dieser Typ zwischen 4. und 2. Jh. datiert.

Die Analyse der angeführten Certosafibeln aus Lika lässt uns beschliessen dass sie in japodischer Welt eine eigenartige Entwicklung erlebten, die sich von der in ihrem Entstehungsraum unterscheidet. Die meisten Autoren halten die Certosafibel für die jüngere Entwicklungsstufe der italischen Bogenfibel, die in Norditalien entstanden ist. Sehr ähnliche Entwicklungsbedingungen zeigt aber gleichzeitig auch benachbarter Alpenraum. Es gibt keine Zweifel, dass dieses Gebiet eine wichtige Rolle bei Bildung wenigstens einiger von Varianten gespielt hat. Gleichzeitig war es der Vermittler bei der Durchdringen der Certosafibeln nach Süden in Lika und Una-Ebene, und nach Osten in Pannonien. Eine Zeitlänge beherrschte die Meinung, dass die Bogenfibel mit langem Fuss und Fusszier als Prototyp der japodischen Certosafibel bezeichnet werden kann. Obwohl sie Spezifikum der japodisch-liburnischen Welt ist, ihre weitere Entwicklung zeigt, dass sie früher als Prototyp späterer hellenistischer Bogenfibel mit dem Fuss zugewendetem zungenförmigem Abschluss genommen werden kann. Bei den erwähnten Fibeln bleibt das Grundschema des Bügels und Fusses fast gleich wie bei den älteren. Dagegen erweist die Certosafibel eine ganz verschiedene Schema, sowie den technischen Prinzip des Nadelhalters. Mehr annehmbar ist die These von F. Starè über die Rolle der jüngeren Kahn- und Schlangenfibeln bei der Entstehung der Certosafibel.²² Das Ankommen der Schlangen- und Kahnfibeln ist aber in Lika viel seltener als in Slowenien und man kann es lieber als Import halten. Daraus folgt, dass sich die Certosafibel nicht selbst in Lika ausgebildet hat, sonst kommt der Antrieb dafür vom aussen, höchstwahrscheinlich aus dem slowenischen Hallstattkreis. Hat man einmal den Grundprinzip und Schema dieser Fibelform eingenommen, umbildet sie das japodische Gebiet nach seinem Geschmack, und so formiert behaltet bis zur Spätlatènezeit.

Sondern wir am Ende die wesentlichen Merkmalen der japodischen Certosafibeln aus. Vor allem ziehen sie den bandförmigen, oft kahnförmig geschweiften Bogen vor (statt des vollen, gegossenen Bügel vom ovalen oder runden Querschnitt). Die lokale Ausprägung wird auch durch die verbreiterte und verzierte Bügelmitte gekennzeichnet, sowie durch die reichlichen eingeritzten Verzierungen über die ganze Bügellänge. Wichtig zu betonen ist noch dass hier, obwohl die jüngeren Formen vorherrschen, die Certosafibeln behalten diejenige frühe gestreckte Form mit der Fussplatte deutlich von der Bügelwölbung getrennt, und mit dem symmetrischen Nadelhalter, was in Italien schon am Ende des 5. Jhs. verloren gegangen ist. (sogenannter Tessiner Typ). Das Ankommen der Armbrust bei den Fibeln des klassischen Typs 4 konnten wir ausser unseren Beispielen aus Kompolje und Prozor in keinem anderen Gebiet feststellen und deswegen halten wir es für das lokale Merkmal.

